

מעדני שבת

פרשת נצבים תשפ"ב

גליון ש"ח

— מעדנים על הפרשה בהלכה ובאגדה —

נערך בס"ד ע"י מתתיהו אליהו הכהן זילביגר

קדושת ארץ ישראל

ואין להקשות למה הרמב"ם מחדש שבמקדש וירושלים קדושה ראשונה קדשה לעתיד לבוא, ואינו מפרש שהוא קדוש היום משום קדושת עזרא, כי מבואר בגמ' שבועות (ט"ז). שלקדש את העזרה בעיני מלך ואורים ותומים ועל פי סנהדרין של שבעים ואחד זקנים ובבית המקדש השני כיון שלא היה להם מלך ואורים ותומים לא היו יכולים לקדש את העזרה אלא מוכרח שהוא היה קדוש משום קדושה ראשונה.

תרומה בזמן הזה

אע"פ שהרמב"ם ס"ל שקדושת עזרא נתקשה לעתיד אפי' הכי כתב הרמב"ם (תרומות א' כ"ו) שתרומה בזמן הזה אפי' במקום שהחזיקו עולי בבל ובימי עזרא אינה מן התורה אלא מדבריהן, מטעם חדש כי החיוב תרומה היא דוקא בזמן שכל ישראל בא"י, שנאמר 'כי תבואו' ביאת כולכם כמו שהיו בירושה ראשונה וכמו שהן עתידין לחזור בירושה שלישיית לא כשהיו בירושה שנייה שהיתה בימי עזרא שהיתה ביאת מקצתן, ולפיכך מצות תרומה ומעשרות בזמן בית המקדש השני וכן בזמן הזה מדרבנן.

הנה הדין דבעינן ביאת כולם מצינו בגמ' (כתובות כ"ה.) גבי מצות חלה שהיא רק מדרבנן, דתניא 'בבואכם אל הארץ' אי בבואכם יכול משנכנסו לה שנים ושלשה מרגלים ת"ל 'בבואכם', בביאת כולכם אמרתי ולא בביאת מקצתכם וכי אסקינהו עזרא לאו כולהו סלוק. והרמב"ם מחדש דילפינן תרומה מחלה. הראב"ד שם חולק על הרמב"ם וס"ל שהחיוב תרומה בזמן הזה דאורייתא. השו"ע (יו"ד של"א ב') מביא בזה ב' דיעות.

הצל"ח (ברכות ל"ו.) מחדש שיש דין ביאת כולכם גם בערלה, אכן הרבה אחרונים (עי' מנ"ח רמ"ו) חולקים וס"ל שערלה בזמן הזה דאורייתא. גם הצל"ח מודה שבכלאים דלא נאמר בו ביאה אין דין ביאת כולם וממילא הוא מן התורה בזמן הזה. גבי ראשית הגז כתב הרמב"ם (ביכורים י' א') שנוהג בארץ בין בפני הבית בין שלא בפני הבית כראשית הדגן, המנ"ח (תק"ח) מדייק מזה שמצוה זו בזמנינו רק מדרבנן כי בעינן ביאת כולם. עוד כתב המנ"ח (רט"ז) שהחיוב פאה בזמנינו מן התורה ואין בזה דין ביאת כולם, וכן מצות ביכורים בזמן בית המקדש השני היה מן התורה.

שמיטה בזמן הזה

הכסף משנה (שמיטה ט' ב') כתב שמיטת קרקע אף בזמן הזה נוהגת מן התורה, וכן משמע מדברי הרמב"ם (שם ד' כ"ה) שכתב שנוהגת בין בפני הבית בין שלא בפני הבית. אך המהר"י קורקוס שם חולק וכותב שכיון שכתוב ברמב"ם (שמיטה י' ח') גבי מצות יובל שמשגלה שבט ראובן ושבט גד וחצי שבט מנשה בטלו היובלות שנאמר 'וקראתם דרוור בארץ לכל יושביה' בזמן שכל יושביה עליה, ומה"ט כתב הרמב"ם שאין שמיטת כספים נוהגת מן התורה בזמנינו כי מצות שמיטת כספים אינו נוהג אלא בזמן שהיובל נוהג כמבואר בגמ' (גיטין ל"ו.) מדכתיב 'וזה דבר השמיטה שמוט', ממילא אמרינן שאין שביעית לחצאין וכמו שאין שמיטת כספים כמו כן אין שמיטת קרקע מן התורה.

כתיב (ל, ה) 'והביאך ה' אלקיך אל הארץ אשר ירשו אבותיך וירשתה והיטבך והרבך מאבותיך', איתא בגמ' (יבמות פ"ב:) תניא בסדר עולם 'אשר ירשו אבותיך וירשתה' ירושה ראשונה (דהיינו בזמן יהושע) ושניה (דהיינו בזמן עזרא) יש להם, שלישיית אין להם. רש"י מפרש דלא בעי למהדר ומירתא דירושה עומדת היא ואשמעינן האי קרא דלא בטלה קדושת הארץ בגלות טיטוס. וחכמים חולקים וס"ל שגם קדושה שניה בטלה וצריך לקדשה קידוש חדש לעתיד לבא.

כאן המחל' היא רק לענין קדושה שניה אי בטלה או לא, אמנם יש עוד מחל' בכמה מקומות (כגון שבועות ט"ז.) אי קדושה ראשונה קידשה לשעתה וקידשה לעתיד לבא, דהיינו אי קדושה של יהושע בטלה או לא. ומה"ט איתא בגמ' (זבחים ק"ז:) גבי איסור שחוטי חוץ בזמן הזה ר' יוחנן אמר חייב ריש לקיש אמר פטור, ר' יוחנן אמר חייב קדושה ראשונה קידשה לשעתה וקידשה לעתיד לבא, ריש לקיש אמר פטור קדושה ראשונה קידשה לשעתה ולא קידשה לעתיד לבא.

הרמב"ם (מעשה הקרבנות י"ט ט"ו) פוסק בזה שמי ששחט קדשים בזמן הזה חוץ לעזרה חייב, מפני שהוא ראוי ליקרב בפנים, שהרי מותר להקריב אע"פ שאין בית, מפני שקדושה ראשונה קדשה לשעתה וקדשה לעתיד לבא. וכן פוסק הרמב"ם בהל' בית הבחירה (ו' ט"ו) שמקריבין הקרבנות כולן אע"פ שאין שם בית בנוי, ואוכלין קדשי קדשים בכל העזרה אע"פ שהיא חריבה ואינה מוקפת במחיצה, ואוכלין קדשים קלים ומעשר שני בכל ירושלים אע"פ שאין שם חומות, שהקדושה ראשונה קדשה לשעתה וקדשה לעתיד לבא.

אולם מוסיף הרמב"ם שם שדוקא במקדש וירושלים קדושה ראשונה קדשה לעתיד לבוא אבל קדושת שאר א"י לענין שביעית ומעשרות וכיוצא בהן לא קדשה לעתיד לבוא. והטעם לחלק הוא לפי שקדושת המקדש וירושלים מפני השכינה ושכינה אינה בטלה, דכתיב 'השמותי את מקדשיכם' ואמרו חז"ל אע"פ ששוממין בקדושתן הן עומדים, אבל חיוב הארץ בשביעית ובמעשרות אינו אלא מפני שהוא כבוש רבים וכיון שנלקחה הארץ מידיהם בטל הכבוש ונפטרה מן התורה ממעשרות ומשביעית שהרי אינה מן ארץ ישראל.

עוד כתב הרמב"ם שדוקא קדושה ראשונה לא נתקדשה לעתיד אבל בקדושה שניה שבימי עזרא נתקדשה לעתיד כשיטת ר' יוסי, והטעם כי עזרא לא קדשה בכיבוש אלא בחזקה שהחזיקו בה, ולפיכך כל מקום שהחזיקו בה עולי בבל ונתקדש בקדושת עזרא השנייה הוא מקודש היום, ואע"פ שנלקח הארץ ממנו יש בו קדושת א"י גם בזמנינו, אבל מקום שלא החזיקו בו עולה בבל אלא רק יוצאי מצרים אין בו קדושת א"י בזמנינו.

הראב"ד חולק וס"ל שאין חילוק בין א"י וירושלים ובשתיים קדושה ראשונה לא קדשה לעתיד לבא. ואפי' קדושת עזרא שנתקדשה לעתיד הוא דוקא בא"י אבל לא במקדש לפי שידע עזרא שעתיד המקדש להשתנות, וממילא הנכנס בזמנינו למקום המקדש אינו בכרת.

כתיב (ל, טו) 'ראה נתתי לפניך היום את החיים ואת הטוב ואת המות ואת הרע', הפנים יפות מבאר על פי דברי הגמ' בברכות (ה'). לעולם ירגיז אדם יצר הטוב על יצר הרע אם נצחו מוטב ואם לאו יעסוק בתורה, ואי לאו יקרא ק"ש, ואי לאו יזכור לו יום המיתה, וקשה דאם יום המיתה הוא התכלית א"כ למה אינו מזכיר לו יום המיתה מיד.

ומיישב כי המעלה הטובה שבאדם הוא שידבק בתורה והוא הדביקות בהש"י, ואם ישבר כח יצרו הרע בתורה מה רב טובו כי בכל יום ויום ניתוסף בו חכמה ודעת, וכח היצר הרע הולך ומתמעט כמו שאמרו חז"ל (קידושין ל'): בראתי יצה"ר בראתי תבלין, ואם כח יצרו גבר מאוד שלא יוכל לשבר בתורה וק"ש שהוא במעלה עליונה בדביקות הש"י ונשמתו, אזי מוכרח הוא להרגיז היצר הרע בעצבות ושברון גופו של אדם ביום המות, ומחמת עצבון ושברון גופו יבטל כח תאותו לעבירה וזו היא המידה גרועה, אבל כל זמן שיכול לשברו בתורה ובק"ש אין צריך למידה זו, גם כי במעלת דביקות ה' זכותו לזמן רב אבל אם יתעצב ביום המיתה אינו תועלת אלא לפי שעה. וזה כוונת הפסוק הנה נתתי לפניך שני דרכים לבטל היצר הרע האחד את החיים ואת הטוב, היינו לדבק בתורה ומסירת נפש לה' שהוא החיים והטוב, כמו שאמרו חז"ל טוב זו תורה, ואת המות ואת הרע דהיינו שישבר את יצרו ביום המיתה ובדיני גהינם שנקרא רע, ואמר על זה ובחרת בחיים למען תחיה אתה וזרעך.

השו"ע (או"ח תכ"ח ד') כתב כשחל ראש השנה ביום ב' או ביום ג', שיש שתי שבתות בין ר"ה לסוכות, צריכים לחלק נצבים וילך כדי שיקראו וילך בין ר"ה לצום כפור, והאזינו בין צום כפור לסוכות, וסימן 'בג המלך פת וילך' (שהוא מעין לשון הפסוק בדניאל (א, ה), פי' המלך היינו ר"ה שאומרים המלך המשפט כשחל ביום ב' או ג', פת וילך מלשון פתות אותה פתים שמחלקים נצבים וילך לשתיים.

החכמת שלמה שם על השו"ע מפרש במה שרמזו דוקא בסימן זה נראה דכווננו בזה כוונה מיוחדת, דהנה מה שאומרים בראש השנה המלך המשפט זה מורה כאלו אנחנו עבדים והוא יתברך המלך, ולכאורה הרי הוי מעלת בן עדיף ממעלת עבד ולמה ראו חז"ל לתאר ה' יתברך בראש השנה תואר מלך, אלא דפעמים הוי מעלת העבד עדיף ממעלת בן, דהרי אמרו חז"ל (קידושין כ"ב). הקונה עבד עברי כקונה אדון לעצמו, דכתיב 'כי טוב לו עמך', ודרשו חז"ל עמך במאכל עמך במשתה, וכיון שה' יתברך מקיים התורה לכך לענין זה הוי טוב יותר ממעלת עבד ממעלת בן, ולכך בכל השנה הוי טוב יותר ממעלת בן, אבל בראש השנה כיון שכל מזונותיו של אדם קצובין לו מראש השנה ואנו רוצים שיקצוב הוא יתברך לנו בראש השנה מזונות בריווח על כל השנה ודלמא אין לנו זכות על כך, ואף אם יש לנו זכות מי יודע איזה מזונות אנו ראוין, לכך אנו נותנין לו יתברך תואר מלך ואנחנו עבדים, ומהאי טעמא יזכה אותנו יתברך במזונות טובים במאכל ובמשתה כדין עבד עברי. ולכך הוי הסימן פת ב"ג המלך, דעל ידי תואר המלך נזכה לפת בג המלך להנות משולחנו של מקום כיד המלך, ולא מזונות מצומצמים.

המשך חכמה (פר' אמור) תמה דכיון דאמרו בירושלמי (ר"ה א' ג') דאין הקב"ה דן את האדם אלא באשר הוא שם א"כ היה ראוי שיום הדין יהיה בימות הגשמים, שהישראל יושב ועוסק בדברי תורה ובמצוות, כי בימות החמה יהודי מוטרד בעבודת האדמה בקציר ובבציר ובאסיף. ומיישב שהישראל כשזרע וחרש וקצר ובמשך עבודתו הוא מקיים מצות פאה לקט לשכחה, ואין זה מתנה כתרומות ומעשרות הניתנים בטובת הנאה שיודע למי ניתן אלא מי שבא ליטול נוטל, בין שהוא ראוי והגון בעיניו או לא. הרי שלאחר כל יגיעתו ועמלו הוא נתן חיים למי שלא רצה ולא ידע אם הוא ראוי או לא, בזכות זה ה' נותן לו גם חיים גם אם אינו זכאי ולכן נקבע ראש השנה ויום הדין בחודש השביעי.